БЮДЖЕТ – БУЛ ЖАРАНДАРДЫН АКЧАСЫ

Бир жылдары «Агым» гезитинен мындай бир юморлуу котормону окуп калганым бар эле: бюджет – «бүт жейт», депутат - «жеп бүтөт». Бирок мен депутаттар тууралуу эмес, бюджеттин тегерегинде сөз кылуу максатында кээ бир жарандарды кепке тарттым. Анда алардын пикирине назар салсак.

Тургунбаева Даткайым,
пенсионер:

- Мен 3000 сом пенсия аламын, менин болгон кирешем ушул, жаап-жашырганга себеп да жок. Ай сайын эже-сиңдилер кезек менен шерине уюштурабыз 500 сом ошого кетет, 1000 сом тамак-ашка, 500 сом жол кире, 1000 сом аш-тойлорго, майда чүйдө керектөөлөргө кетет. Бирок 1000 сом менен бир гана тойго барышым мүмкүн, кыздарым берип турат, ошол акча менен тууган-урук катышындагы мамилени улантып турам.

- Ошол пенсияны кайсыл акчанын эсебинен алып жатканыңыз боюнча түшүнүк барбы?

- Мен 45 жыл бою Сузак районундагы Кыз-Көл орто мектебинде мугалим болуп иштегенмин. Эмгектин баатырымын. Айлык акыман социалдык фондго салык төлөгөнмүн. Эми ошол салыктар мага пенсия болуп берилип жатпайбы.

- Сиз жашаган айыл өкмөтүнүн бюджети менен тааныштыгыңыз барбы?

- Мен атайын аны билейин деп айыл өкмөтүнө барган жокмун. Барсам эле мага ушул суроого так жооп берилет деп ким кепилдик бере алат? Бирок, өнүккөн өлкөлөрдө салык төлөөдө жарандар жоопкерчиликтүү болушуп, бюджет тууралуу дагы ачык маалымат билишерин угуп калганым бар. Биздин мамлекет дагы өнүгүүнү кааласа, айыл өкмөтүнөн тартып мамлекеттик бюджеттин берекелүү топтолушун камсыз кылып, аны кайрадан сарамжалдуу пайдаланып, ошондой эле ал боюнча маалыматты эл-журтка ачык айтса болмок. Бизге көп эле нерсе ачык айтылбайт го.

- А эмне үчүн маалымат ачык болбойт деп ойлойсуз?

- Тартип, сарамжал, үнөм болбогон иштин жыйынтыгында кандайча ачык маалымат болушу мүмкүн. Мына ушуга сен өзүң жооп берчи...

x x x

Алиева Жамила,
Экономика жана ишкердик университетинин башкаруу жана каржы факультетинин улук мугалими:

- Менин үй-бүлөлүк бир айлык бюджетим мындай: биздин үйдө 4 жан жашайбыз, апам, мен жана эки балам. Кызым студент, балам мектепте окуйт. Университеттен айлык акым 7,5 миң сом, кредиттик союздан 2650 сом, төрт ломбарддын ар биринен бухгалтерлик кызматым 2000 сомдон 8000 сом, апамын пенсиясы 2500 сом жалпы суммасы 20650 сом болот.

- Буларды кандай чыгымдайсыз?

- Бул кирешенин 10 пайызы 3500 сом салык жана соцфондго төлөйм, тамак-ашка 10 000 сарпталат, коммуналдык кызматка 1000 сом, жол кире 4500 сом, калган 2500 сомго той-аштарга, кийим-кечелерге кетет.

- Ушул акча сиздин үй бүлөлүк бюджетиңиз үчүн жетиштүү деп ойлойсузбу?

- Жетишсиз.

- Эмнеге жетишсиз?

- Эмгек акы аз, баардыгы кымбат.

- Мүмкүн сиз кирешеңизди туура эмес чыгымдап жатсаңыз керек?

- Мындан башка кандай бөлүштүрүшүм керек, болгону ушул.

- Мамлекеттик бюджетке, сиздин пикириңизче салыктар жана бажы жыйымдары жетиштүү, туура деңгээлде топтолот деп ойлойсузбу?

- Мен өзүмөн алып караганда туура деп эле ойлоймун. Албетте, эгер бардыгы мага окшоп салык төлөсө, бирок коррупция деген бар да. Көпчүлүгү жаап-жашырат деп угамын.

- Эмнеге жашырышат деп ойлойсуз?

- Өзүмө көп калсын дешет.

- Көбүнчө кимдер кирешелерин салыктан жашырышат?

- Мисалы, айлана-чөйрөнү караганда базардагылар патент алып туура иштешет, мындан туура эле болот. Ломбарддарды алсак, аларда акча жүгүртүүнү аз көрсөтүп, салыкты аз төлөшөт. Эми алардын жашырган акчасы салыштырмалуу аз эле. Негизинен чоң бизнести аркалагандардан жашыруу арбын болот.

- Мамлекеттик бюджеттин чыгаша багыттарына пикириңиз кандай?

- Бюджет жакшы максаттуу бөлүштүрүлсө мугалимдердин, медицина тармагында иштегендердин айлык акылары жогору болмок. Мугалимдерге, медицина кызматкерлерине деги эле жакшы көңүл бурулбай, ушунун өзү менен көп нерсени уттуруп жатканыбызга да маани берилбей жатат.

- Бюджет тууралуу жарандарга ачык маалымат берилет деп ойлойсузбу?

- Мисалы мен интернет сайтка кирип карасам, киреше жана чыгаша боюнча гана жалпыланган узун цифраны көрөсүң. Ийне-жибине чейин ким аны айтып берет жана аны ким талап кылат. Жарандардан муну талап кылган аракет, демилге азырынча билинбейт. Мүмкүн бул жаатта жарандарга жеткиликтүү маалыматты берүү, кандай талап кылуу керектигин үйрөтүү менен бюджеттин ачык айкындуулугуна кандайдыр бир деңгээлде жетишсе болот го дейм. Бирок биздин кыргыздар тапканын эле той-аштарга жумшап коюп, бул маселенин тегерегинде ойлонмок турсун, өздөрү менен өздөрү алек болуп эле жатышпайбы.

x x x

Дадаева Бубужан,
Скай-мобилдин диллери, 2-тайпадагы майып:

- Бюджет жөнүндө мен үй-бүлөлүк бюджет, мамлекеттин бюджети деп түшүнөмүн. Менин үй-бүлөлүк бир айлык бюджетим 20 000 сом. Биз жолдошум экөөбүз тең базарда соода менен алектенебиз, ал лотерея билеттерин сатат. Бир айлык чыгашабыз 15 000 сом. Эки балам бар, алар мектепке чейинки куракта. Мен бир айда 2000-3000 сомдук дары алып ичип турам.

- Анда чыгашадан тышкары 5 миң сомду ай сайын чогултканга шарт бар турбайбы?

- Жок, мындай шартта аны ай сайын туруктуу сактап чогултуу кыйын. Бир иштер чыгып, ошол керекке жумшалып кетет.

- Мамлекеттин бюджети кайсы акчалардан түзүлөөрүн билесизби?

- Албетте билем, негизинен салыктардан түзүлөт.

- Ошол бюджеттин акчаларынын кайсыл жакка багытталганы, сарпталганы тууралуу маалымат ачык-айкын болот деп ойлойсузбу?

- Жок ишенбейм.

- Эмнеге?

- Эми жаап-жашыруу, кымтып калуу үй-бүлөдө деле болот, аялы күйөөсүнөн, күйөөсү аялынан жашырган учурлар деле турмушта болуп турат. Булар бири-бирине ишенбегенден улам болот.

- Сиздин үй-бүлөдө ушундайбы?

- Жок андай эмес, мен бирок ушундай үй-бүлөлөрдү билемин.

- Сиз өзүңүз салык төлөйсүзбү?

- Ооба мен ай сайын 510 сомго патент сатып аламын.

- Салыкты кимдер төлөйт?

- Иштегендер төлөйт.

- Өкмөт бюджеттин бөлүштүрүлүшүн кандай жол менен жарандарга ачык айтса болот деп ойлойсуз?

- Эми бул иште бурмаланган жарандарга түшүнүксүз, жеткиликсиз жактары көп да, ошондуктан биз дагы түшүнө бербейбиз.

- Балким жарандар өздөрү дагы өкмөттөн талап кыла билүүсү керектир?

- Күлүп, биз азыр митинг менен провокациядан башыбыз чыкпай жатпайбы.

x x x

Сапаров Айбек,
Экономика жана ишкердик университетинин студенти:

- Бюджет бул мамлекеттин акчасы.

- Ошол акча мамлекетке каяктан келип топтолот?

- Элден чогулат.

- Кайсыл элден?

- Салык төлөөчүлөрдүн.

- Кандай салыктарды билесиң?

- Жер салыгы, суу салыгы, салыктын түрлөрү көп да.

- Салыкты баардыгы эле төлөйбү же андан качып жүргөндөр дагы болобу?

- Качкандар дагы болот.

- Алар негизинен кимдер?

- Мен аларды эки топко бөлөт элем, мисалы биринчиси эң эле кембагал жардылар, акчасы жоктор, экинчиси болсо эң эле байлар.

- Байлардын акчасы көп болот го эмнеге качышат?

- Алар ачкөз болушат, байыган сайын байып кетейин деп ойлошот. Бирок аларда чыгымдар да көп болот.

- Айбек, мамлекеттин бюджеттик киреше булагына акча толук түшөрүнө, чогултулушуна ишенесиңби?

- Жок ишенбейм, кээ бир булактардан түшпөй да калышы мүмкүн.

- Эмне себептен?

- Эми себептери көп. Муну негизинен ушул тармакта иштеген чиновниктер жаап-жашырып коюшу мүмкүн.

- Эми бюджетке түшкөн акчанын ачык-айкын маалыматы болот деп ойлойсуңбу?

- Эми туура бөлүштүрүлүп эле жатат деп айтышат, бирок жаап-жашыруулар болот го.

- Бюджеттик акчанын чогулушу жана бөлүнүшү боюнча ачык-айкын маалыматты кантип билсе болот?

- Кантип айтышымды да билбей калдым.

- Өзү бул маалыматты эл билиш керекпи же жокпу?

Билиш керек.

- Эмнеге билиш керек?

Өздөрүнүн акчасынын кандай пайдалуу жактарга жумшалып жатканын билүүлөрү керек. Муну эл өзү талап кылса болот.

- Кандай жолдор менен, митингге чыгып, пикет уюштуруш керекпи?

- Жок мындай жол менен деле эмес. Ишканалардын башкаруу органдарынан билгенге аракет кылыш керек. Бирок мамлекеттик чиновниктер дагы буга кызыктар, өздөрү айтып бергенге ынтызар болушса, иштегенде чындап эл үчүн иштешсе эмнени жашырышмак эле.

x x x

Туташов Жениш,
Токтосун Темирбаев атындагы мектеп-гимназиясынын тарых мугалими:

- Мамлекеттик бюджет тууралуу маалымат мугалим болсок дагы бизге көп эле караңгы. Эгер туура бөлүштүрүлсө, айрыкча билим берүү тармагына жарытылуу көңүл бурулса, азыркыдай биз пикетке чыкпайт элек. Анын үстүнө бизде экономика да жакшы өнүкпөй жатат.

- Сиз канча жана кандай салык төлөйсүз?

- Менин айлык акым 3500 сом, анын 21 пайызы - 800 сому салыкка кетет, мындан тышкары жерге, малга, ошондой эле өзүмдүн балдарымды окутканым үчүн дагы салык төлөйм. Салыкты карапайым эл гана төлөйт, төлөбөсөк коркутуп алып төлөттүрөт. Чиновниктер акчаларды максатсыз башка жактарга жумшап коюшу мүмкүн.

Зирек АСАНОВА,
Жалал-Абад шаары.